ƏDALƏT QURANDA

<"xml encoding="UTF-8?>

ƏDALƏT QURANDA

ƏLƏDDİN MƏLİKOV

Zülmün mənası “Tacül-ərus” deyir: “Zülm” digərinin mülkündə təsərrüf edib, həddən keçməyə deyilir. “Lisanül-ərəb” kitabında belə deyilir: “Zülm” hər hansı bir şeyi z̠ yerinə qoymamaqdır. Rağib “Müfrədat” kitabında zülmün mənasını “Lisanül-ərəb” kimi qəbul etmişdir.

“Ədlin” və ya ədalətin mənası Əmirəl-mm̠inin, “ədalət” və “bəxşişdən” hansı biri fəzilətlidir sualının cavabında buyurur: (ərəbcə)[1] “Ədalət hər bir şeyi z̠ yerində saxlayır.” “Tacül-ərus” və “Lisanül-ərəb” də qeyd olunduğu kimi, “ədalət” cv̠rün ziddidir. Ədalət, orta səviyyədə hərəkət etmək, ifrat və təfritə varmamaq və düzgünlüyə hk̠m etmək deməkdir. “Ədil” nəfsinin hk̠mü ilə haqdan uzaqlaşıb, cv̠rə hk̠m etməyən şəxsə deyilir. “Rağib” deyir: “Ədalət hər bir şeyi bərabər bl̠məkdir.” Rəvayət edilmişdir ki: (ərəbcə)[2] “Asimanlar və yer, ədalət və bərabərliklə bərpadır. Onların tərkibində lazım olan şeylər çatışmasaydı və ya həddən çox olsaydı, quruluşu bir-birinə dəyərdi.” Qeyd etdiyimiz cümlədən aydın olur ki, ədalət və bərabər şəkildə bl̠mək hər bir şeyin bir-birinə oxşarlığı demək deyildir. Ədalətdən məqsəd, hər bir şeyin z̠ miqdarı və qədərində olmasıdır. Gy və yer, kəhkəşanlar, dağ, dəniz və sular, insan, heyvan, bütün canlı və cansızlar mv̠cud olub, yaşamaqları üçün lazımlı şəraitə mh̠tacdırlar.

“Qistin” mənası Rağib “Müfrədat” kitabında yazır: “Qist, ədalətlə qismət olan şeyə deyilir.” “Lisanül-ərəb” və “Tacül-ərus” kitablarında qeyd edilmişdir ki, qist, ədalət, hissə və qismətdir. İqsat, hər hansı bir şeyi ədalətlə bl̠məyə deyilir. Hədisdə belə deyilir: (ərəbcə) “Hökm etdikdə ədalətli olarlar. Hər hansı bir şeyi bl̠dükdə isə ədalət və qistlə bl̠ərlər.” Əbu Hilal Əsgəri “Əl-füruq” kitabında deyir: Qismət və qist bir-birindən fərqlidir. Lazımı miqdarından çox olduqda “qismət” adlanır. Qist isə ədalətlə və lazımı qədərində təyin olunmağa deyilir. bəziləri belə demişdirlər: “Hər hansı bir şey qist və ədalətlə bl̠ündükdə deyirlər: onu z̠ aralarında “təqsim” etdilər (qistlə bl̠dülər). Belə demək olar ki, “qist” bl̠mə məsələlərində ədalətin adıdır. Qeyd edilmişdir ki, “qist” hər hansı bir insanın lazım və mh̠tac olduğu qismətə deyilir.

“Qist” kəlməsi Quranda Müqəddəs Quranda “qist” kəlməsi çox işlənmişdir: (ərəbcə) “Hədid” surəsinin 25-ci ayəsinin məzmunu belədir: Peyğəmbərləri nişanələrlə gn̠dərmək, Quranı və mizanı nazil etmək insanları qistə və ədalətə yn̠əltmək üçündür. Ayənin zahirindən belə başa

düşülür ki, qist ədalət mənasında işlədilmişdir. Amma ədalətin əvəzinə “qist”-dən istifadə etmək buna grə ola bilər ki, oxucu və eşidən ədalətlə qismət olan hər bir şeyə diqqət etsin və onun insan cəmiyyətinin bərpasında əhəmiyyətinə varsın. Bu həqiqəti də nəzərdə almaq lazımdır ki, Peyğəmbərlərin zamanı iqtisadiyyatın ədalətin bərpasında heç bir qüvvəyə malik olmadığı bir zaman idi. Peyğəmbərin kəlməsi və Quranın nazil olmasında iqtisadi nizamın tənzimlənməsi də nəzərdə tutulmuşdur. Mütləq ədalət, iqtisadi nizam tənzimlənmədən mhkəmlənə bilməz. Nəticədə düzgün istehsal və idxal üsulları baş tuta bilməyəcəkdir.
Allah-təala digər bir ayədə buyurur: (ərəbcə)[3] “De mənim Pərvərdigarım məni qistə əmr etmişdir.” Bu ayədə qeyd olunan “qist”-dən məqsəd ya mütləq ədalətdir və ya ədalət əsasında blmək mənasını daşıyır. (ərəbcə)[4] Bu ayədə Allahın qist əsasında əməl etməsindən məqsəd budur ki, hər bir şeyi hikmətlə və lazımı qədərində yaratmışdır.
Digər ayələrdə buyurur: (ərəbcə)[5] “Qorxursunuz ki, məbada yetimlər barəsində ədalət və qistə riayət etməyəsiniz...” (ərəbcə)[6] “Hər bir şeyi ədalət və insaf lçüsü ilə lçün.” Güman edilir ki, qeyd etdiyimiz ayələrdə “ədalət”, maddi və iqtisadi məsələlər haqqında işlədilmişdir. Allah-təala müxtəlif ayələrdə buyurur: (ərəbcə)[7] “Allahın yolunda mhkəm olun. Ədalət və düzgünlüyə şahid dayanın.” (ərəbcə)[8] “Bunlar Allahın yanında daha düzgün və daha mhkəmdir.” (ərəbcə)[9] “Onların arasında hkm etdikdə, ədalətlə hkm et.” Ayələrin zahirindən “hkmdə ədalətli olmaq” başa düşülür. “Qist” kəlməsi Nəhcul-bəlağədə
Nəhcul-bəlağədə, “qist” kəlməsi ədalətlə və lazımı qədərində blmək mənasında işlədilmişdir. 163-cü xütbədə Tovuz quşunun yaranması haqqında buyurur: “Rənglərdən qist və lazımı qədərində bəhrələnmişdir.” 183-cü xütbədə Allah-təalanın vəsfində buyurur: “Allah qistlə z xəlq etdikləri arasında dayanmışdır. (hər bir şeyi ədalətlə və lazımı qədərində qismət etdi. Yaranışla müvafiq və uyğun yaratdı.) Onlar üçün hkm etdikdə, ədalətlə hkm etdi. Ədalətin müxtəlif cəhətləri Bir çox insanlar ədalətin tərifində və adil şəxs dedikdə onun həqiqətinə varmırlar. Hər hansı bir dvlətin rəhbərini və ya məsul işçini şəxsi mənafedən uzaqdırsa və mvcud qanunu hamı üçün bərabər şəkildə icra edirsə, (qanunun qəbul edilməsində insanların rolunun olub-olmamasının heç bir rolu yoxdur.) Adil hesab edirlər. Məsələn, “Ənuşirəvan, və onun dvlətini adil hesab edirlər. halbuki Ənuşirəvanın dvləti zülm əsasında və çirkin bir dvlət idi. O, dvləti z haqqı hesab edirdi və ona atası Qubaddan irs apardığı digər şeylər kimi baxırdı. Bu səbəbdən digərlərini hkumətə sahib olmaqdan məhrum edirdi. Belə ki, bir hakim və hkumət ədalətsiz şəkildə dvləti qoruyurdu.[10] Ənuşirəvanın Rum ilə müharibədə pula ehtiyac duyurdu. Onun xəzinəsində lazımi qədər pul mvcud deyildi. Palançı şəxs bir şərt ilə ehtiyac duyulan pulun dənməsini hdəsinə gtürdü. Şərt bundan ibarət idi ki, dvlətdə mvcud olan fərqlənmələrə və nəticədə vladlının təhsildən məhrum olmasına son qoyulsun. Firdovsinin “Şahnamə”də qeyd

etdiyi bu dastan, dvlətdə mvcud olan fəsada sübutdur. Şah, palançı şəxsin szünü eşitdikdə qəbul etmədi, şübhəsiz, ümumi camaat belə bir hakimi adil hesab edirlərsə, ziyalı və elmə yiyələnən insanlar belə bir dvləti və onun başçısını zalım bilirlər. həqiqətən elmi məxsus bir təbəqəyə, inhisarlaşdırmaq, şahzadələrə və ordu başçılarının vladlarına məxsus etmək, byük bir zülmdür. “Con Smit” (Afrika milliyyətçilərinin rəhbəri) “Rudziya”-hkumət qanunlarının icraçısı, zalım hesab edilir. Belə bir dvlətin tərəfdarları da zülmkar hesab edilməlidirlər. Eləcə də ünki insan azadlığı, fəziləti vəl .Kommunizm və Kapitalizm qurumları zülmə əsaslanırlar həqiqətindən uzaqdadırlar. Həmçinin güclə dvləti ələ keçirən hakim dvlət işlərində ədaləti qorumaq istəsə belə, zalım hesab edilir. Beləliklə, gzdən pərdə asan bu cür ədalətləri ədalət hesab etmək olmaz. Hərçənd ədalətdən bəhrələndiyinə grə mütləq zülmün qarşısında ədalətli gzə çarpır. Mütləq ədalət heç bir cəhətdən zülmlə qarışığı yoxdur. Hər baxışda ədalət gzə dəyir. Qeyd edəcəyimiz ədalətin bütün xüsusiyyətlərinə malikdir.

Hakimin ədaləti: Hakimin ədaləti bundan ibarətdir ki, onun dvləti hamı tərəfindən qəbul edilsin, güc strukturlarına sykənməsin, şəxsi manafeə əsaslanmasın, müəyyən şəxs və təbəqəni digərlərindən üstün tutmasın. Hakim yalnız düzgünlüyü, z dvlətinin başlığı hesab etməlidir. Ləyaqətincə dvlətçilik edə bilmədikdə kənarlaşmalıdır. Qanunları bərabər şəkildə icra etməli və zülmə yol verməməlidir. Bu ədalətə siyasi nqteyi nəzərdən bir baxışdır.

____ [1] “Səfinətül-bihar”, 2-ci cild, səh. 166. [2] Yenə orada. [3] “Əraf” surəsi, 29-cu ayə. [4] “Ali-İmran” surəsi, 18-ci ayə. [5] “Nisa surəsi”, 3-cü ayə. [6] “Ər-Rəhman” surəsi, 9-cu ayə. [7] “Maidə” surəsi, 8-ci ayə. [8] “Bəqərə” surəsi, 282-ci ayə. [9] “Maidə” surəsi, 42-ci ayə. [10] Qeyd etmək lazımdır ki, adil hakimin zamanında dünyaya gz açdım. Hədisinin Peyğəmbərə nisbət verilməsi isbat edilməmişdir. Hədis alimləri bu hədisi .saxta hədislərdən hesab edirlər. Müxtəlif şahid və qərinələr də hədisin zəifliyini təsdiq edir